

„Criza ideii de justiție și a sentimentului de dreptate în societatea democratică europeană – Justiție reformată vs justiție malformată”

Marin Voicu

1. JUDECĂTORII ȘI STATUTUL LOR

1.1. Judecătorii sunt o „MASĂ a TĂCERII”, care, potrivit Statutului lor constituțional și legal, au **„dreptul de a NU avea drepturi”**, „bucurându-se” pe toată perioada profesională a ROBEI de o singură formă de venit – indemnizația lunară și, în cea ulterioară care le-a mai rămas de trăit, de pensia de serviciu.

Această **„condiție umană specială”** a fost impusă, **în istoria înfăptuirii justiției, de nevoia de dreptate și de demnitate, ca piloni istorici ai vieții și centri vitali, în jurul cărora gravitează drepturile și libertățile fundamentale, fără nicio altă alternativă.**

1.2. „Statul de drept este acel stat în care se profesează cultul DREPTULUI. Statul de drept se reîntoarce, deci, la concepția idealizării dreptului. **Personajul-cheie al statului de drept este JUDECĂTORUL.** El este chemat să decidă dacă autoritatea a acționat pe baza unui statut juridic și în limitele legii, iar persoanele fizice și juridice și-au întemeiat acțiunile pe drepturi subiective sau interese legitime protejate”¹, înfăptuind justiția și, astfel, **confirmând încrederea și legitimitatea dată de societate.**

Judecătorul este investit cu cea mai mare responsabilitate socială și supraîncărcat cu interdicții, incompatibilități, îndatoriri și alte limitări ale exercitării libere a drepturilor și libertăților fundamentale, recunoscute, fără îngrădiri, celorlalte categorii profesionale sau funcții din autoritățile publice², al căror statut constituțional nu are asemenea interdicții și incompatibilități, precum cele instituite prin art. 125 din Constituție judecătorilor și prin noua Lege nr. 303/15.11.2022 privind Statutul judecătorilor și procurorilor, intrată în vigoare la 16.12.2022.

Acest statut special, de mare încărcătură și responsabilitate, face obiectul unor constrângeri, presiuni politice, mediatice și de altă natură, generând serioase și grave efecte asupra stării fizice și psihice și un grad de uzură neîntâlnit la celelalte profesii sau funcții din autoritățile publice, care motivează compensațiile acordate prin lege, reprezentând drepturile la indemnizații substanțiale, pensiile de serviciu și alte drepturi sociale, care, din păcate,

¹ I. Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*, Ed. Serv Sat, 1996, par. 28, lit. B.

² De exemplu, parlamentarii pot exercita, în același mandat, funcții precum cele de ministru, profesor, avocat, medic ș.a., pot deține părți sociale sau acțiuni în societăți comerciale, pot fi membri în Consiliul de Administrație, exercitând toate drepturile politice, sociale și economice, iar după încetarea mandatului primesc o indemnizație (calificată „pensie specială”) indiferent de vârstă.

au fost și sunt „taxate” de puterea politică și de media ca nemeritate, prin termeni și expresii nedemne și chiar injurioase.

1.3. „Există o permanentă contestare pe care toți judecătorii o percep și la care știu că sunt expuși opiniei publice asupra legitimității lor, pentru că nu pot pretinde că fac dreptate mesianică, ci doar **dreptate umană, făcută de bărbați și femei, în mod inerent susceptibilă de riscuri și eșecuri.**

Totodată, știm că în orice decizie a judecătorului există, de regulă, un câștigător și un învins, care tind să considere că judecătorul a greșit sau că nu a înțeles ori că nu este legitim, manifestându-se frecvent confuzia între „legalitate” și „legitimitate”³.

1.4. Judecătorii în Europa⁴

„**În privința justițiabililor**, tot mai multe state oferă informații exacte și se adaptează la nevoile cetățenilor, în special ale celor mai vulnerabili, însă pentru ameliorarea comunicării cu aceștia este nevoie de personal și resurse suplimentare. Contactul uman cu respect și demnitate contribuie la asigurarea unor **decizii juste și la creșterea încrederii în sistemul judiciar.**

Tehnologia informatică a devenit o componentă integrantă a actelor de justiție, iar sistemele cu mai multe resurse investesc mai mult în IT. CEPEJ avertizează că trebuie monitorizat impactul noilor instrumente asupra asistenței pentru decizii, a comunicării electronice și a procedurilor la distanță, pentru a **se evita un impact negativ asupra principiilor corectitudinii, imparțialității și independenței justiției.**

Numărul de juriști a ajuns la 164 la suta de mii de locuitori, cu diferențe semnificative între țări. Numărul de instanțe a scăzut cu 10% în perioada 2016-2018, iar gradul de specializare a acestora este mai ridicat.

În ceea ce privește **numărul de judecători, acesta este stabil, în medie 21 la 100.000 de locuitori**, dar există diferențe mari de la un stat la altul, legate de organizarea sistemelor judiciare și de implicarea unor magistrați neprofesioniști, care judecă doar ocazional.

De menționat este faptul că proporția femeilor în rândul magistraților continuă să crească, dar accesul lor la funcții de conducere este în continuare obstrucționat. Statele insistă asupra echilibrului între genuri la angajare și promovare”.

2. IDEEA DE JUSTIȚIE CA SUPREMĂ PUTERE MORALĂ ȘI JUSTIȚIA CA STARE DE SPIRIT ÎN SOCIETATE⁵. INAMOVIBILITATEA JUDECĂTORILOR, APĂRATĂ DE ICCJ – 1932 CONTRA AGRESIUNII REGALE ȘI PARLAMENTARE

2.1. „Aplicarea legalului la fapt, insinuarea juridicității la detaliu se fac numai prin intuiție. Forța de pătrundere morală și psihologică din spiritul judecătorului se

³ J. Morin, *La légitimité des juges*, Ed. Presses de l'Université Toulouse, 2018, rezumat de J. Raillet și Ja. Krynen.

⁴ Raportul CEPEJ al Consiliului Europei 2020 privind eficiența și calitatea justiției în Statele membre (47) în anii 2018-2019.

⁵ Pandectele Române, 1936, *Justiția și viața*.

intensifică, se dilată printr-un efort al întregii personalități și coboară, viguros instrument de cunoaștere, în adâncul psihologic și etic al cauzei, care urmează să fie judecată. Dar aprofundarea impulsurilor psihologice, care au dat naștere conflictului, discernerea voinței generatoare a actelor juridice, pătrunderea libertății acestor voințe, toată această cunoaștere a părții concrete a conflictului nu aparțin formalului și pozitivului. E ceva de dincolo de geometrie și de clar. E un procedeu **estetic-moral de producere a unei stări** de comunicativitate afectivă, în atmosfera căreia, **printr-un efort al intuiției, judecătorul sfărâmă emotiv pojghița materială a faptelor și coboară în interiorul lor viu**. Conflictul este cunoscut astfel dintr-odată, fără deducție și fără demonstrație, în mod irațional. În clipa acesta rară, care aparține emoției creatoare și dragostei, judecătorul se simte apropiat de căldura și de marea lumină a dreptății. **Judecata nu rămâne astfel un simplu procedeu de rațiune, ci devine un act de credință.**

De aceea nu poate fi definită în termeni preciși ideea de justiție. Aceasta se află la capătul unui proces dinamic de pătrundere intuitivă a conflictului juridic. Ea nu este rezultatul legalității raționaliste. Ea este o noțiune deschisă, o realitate în mers, un drum, un sens, o creație. Nu rigiditatea și permanența conceptului o caracterizează. Ea aparține libertății creatoare. Ideea de justiție evoluează. Juridicul o urmează în dezvoltarea în timp și se adaptează, antrenat de ea, situațiilor pe care le străbate în viața morală.

O idee nu poate fi definită. Ea poate fi însă trăită, simțită cu pasiune, cu iluminată intensitate. Infinită, deschisă mereu progresului în timp, scăpând încercărilor de a o introduce în armătura conceptului, refuzându-se dialecticii, **ideea de justiție nu are sfârșit, nu suferă oprire. De n-ar fi forța ei instituțională, de n-ar fi strălucirea ei mistică, dreptul n-ar mai însemna decât un joc al conceptelor, o teoretizare în abstract.**

Ideea de justiție apare astfel ca suprema putere morală, menită să salveze dreptul de automatismul în care-l târăște legalul. Ea menține dreptul viu și deschis tuturor înnoirilor, antrenându-l în goana vieții către inedit. Ea alcătuieste elementul dinamic al judecării conflictelor, în schimbătoarele lor nuanțe, în alunecarea jurisprudenței de la soluționarea „*secundum tabulas*” până la soluționare „*contra tabulas*”.

„Ideea de justiție umanizează legalitatea. Ea ajută procesul creației jurisprudențiale, operând miracolul ca directivele impuse de legiuitorul de la 1804 să rămână valabile în cadrul lor de generalitate pentru manifestările omului din 1936. Lipsită de căldura dreptății, opera de soluționare a conflictelor juridice ar însemna o meschină repetare de clișee. Înviorată de ideea de justiție, această operă devine creație, instrument de transformare și de perfecțiune a legalului.

Variind ea însăși neconținut, ideea de justiție n-are din absolut decât faptul de a fi infinită în cuprins și mișcare, de a nu fi oprită de nimic în mersul ei în durată. Dacă nu este perfecțiune, așa cum susțineau teoreticienii raționaliști ai dreptului natural, ea înseamnă totuși perfectabilitate. Justiția este libertatea de creație în domeniul moral al personalității. Ea înseamnă înlăturarea oricărui obstacol din drumul dezvoltării

umanității. În punctul acesta de maximă tensiune, ea se confundă cu libertatea și cu dragostea și-și alătură, într-un întreg armonios, umanitatea ideilor morale”.

2.2. În pofida acestor superbe reflecții și a altor texte militante, publicate în „Pandectele Române” și în „Pandectele săptămânale”, **în perioada interbelică (1921-1939), manifestări de ostilitate față de judecători și față de ideea de justiție, similare cu cele contemporane, s-au produs de la cel mai înalt demnitar al statutului până la ultimul cotidian.**

2.2.1. Este pilduitoare decizia ICCJ – Secțiile Unite din 26.05.1932 care a declarat neconstituțională legea din 4.04.1931, prin care s-a redus vârsta de pensionare a judecătorilor de la ICCJ de la 70 de ani la 65 de ani⁶, comentată în „Pandectele Române”, 1936, în principal cu privire la noțiunea și conținutul constituțional al inamovibilității judecătorului.

La originea acestei legi s-a aflat un litigiu de contencios administrativ, în care prin decizia ICCJ – Secția de contencios administrativ a fost obligat Regele Carol al II-lea să emită Decretul de avansare la gradul de general a unui colonel în retragere, act care l-a iritat pe Rege și a cerut, de urgență, o astfel de lege care să-i elimine pe acei judecători care aveau vârsta între 65-70 de ani (?!).

Decizia din 26.05.1932 a Secțiilor Unite a statuat, pentru prima dată, **asupra naturii inamovibilității judecătorilor de ordin constituțional și a decizii că reducerea prin lege a limitei de vârstă a magistraților în funcție aduce atingere acestui principiu constituțional.**

„Patru sunt principiile care se degajează din decizia de neconstituționalitate a ICCJ – Secțiile Unite⁷:

1. Inamovibilitatea magistraturii este un principiu constituțional, recunoscut formal prin art. 104 din Constituție.

2. Limita de vârstă este un element esențial al inamovibilității.

3. Art. 104 din Constituție recunoaște, în favoarea magistraților inamovibili, dreptul de a cere înlăturarea unei dispozițiuni de lege ordinară, prin care s-ar reduce limita de vârstă magistraților în funcțiune, care sub acest raport au dreptul de a funcționa până la împlinirea vârstei fixate de legea cea mai favorabilă magistratului, în vigoare în timpul funcționării sale.

4. Constituția nu a îngădit dreptul legiuitorului ordinar de a reglementa pentru viitor inamovibilitatea, fără însă a-i schimba însăși esența.

Inamovibilitatea este dată în interesul justițiabililor și al judecătorilor. Numai atunci când judecătorul se simte la adăpost de orice atingere a puterii executive sau legiuitoare, el va judeca după conștiința sa, indiferent de tot ce se poate zice despre hotărârea sa de cei interesați care, oricât de puternici ar fi, nu-l pot atinge.

În adevăr, tocmai nesiguranța epocii în care poate fi îndepărtat din funcțiune face ca judecătorul să nu mai poată fi la adăpost de orice

⁶ E. Bănescu, consilier de casație, în Pandectele Române, 1936.

⁷ E. Bănescu, *op. cit.*

amenințare, căci nu trebuie pierdut din vedere că limita de vârstă fiind, în concepția adversarilor părerii înaltei Curți, un element variabil, după capriciul legiuitorului ordinar care poate oricând reduce această limită de vârstă, chiar pentru judecătorii în funcțiune, încetează de a mai fi pentru acești judecători o garanție în contra puterii legiuitoare, și ca atare și pentru justițiabili, o garanție de imparțialitate a judecătorilor⁸.

2.2.2. Astăzi, mai mult ca oricând, justiția și în special **statutul judecătorilor și procurorilor sunt la discreția puterii politice**, edificatoare fiind **cele 17 modificări/completări prin OUG sau legi speciale care au avut ca obiect Legea nr. 303/2004, înlocuită, în final, prin Legea nr. 303/2022, intrată în vigoare pe 16.12.2022**, dar aflată în curs de modificare prin proiectul de lege al Guvernului privind pensiile de serviciu, depus la Parlament pe 29.12.2022, însoțit de cererea de adoptare în procedura de urgență, conform art. 76 alin. (3) din Constituție (?!).

3. JUSTIȚIA ASTĂZI – ÎNTRE IDEALISM ȘI PRAGMATISM, ÎNTRE JUSTIȚIA REFORMATĂ ȘI JUSTIȚIA MALFORMATĂ

3.1. Puterea judecătorească în România – înfăptuirea justiției și responsabilitatea socială

„Puterea judecătorească astăzi în România⁹”

1. Astăzi, mai mult ca oricând, puterea judecătorească trebuie să fie **un singur organism puternic**, cu mai multe capete de judecători, **fără asimilați, dezasimilați, detașați, delegați, acoperiți, descoperiți, aserviți, deserviți, dezamăgiți, închipuiți, afiliați etc., care beneficiază de aceleași drepturi economice și onorifice, fără a exercita puterea și responsabilitatea misiunii de judecător.**

2. Puterea judecătorească nu trebuie să aibă nicio o asemănare cu cea executivă, bicefală, mai ales în condițiile actuale, în care evoluțiile factuale din statele Europei nu mai pun față în față o putere executivă, una legislativă și una judecătorească, **ci prefigurează o repartizare net bipartită între puterea judecătorească și puterea politică.**

3. Disfuncțiile majore din raporturile interinstituționale și anumite excese ale puterii executive bicefale, cultivarea publică a unor confuzii privind statutul **Ministerului Public în raport cu puterea executivă, dar mai ales cu puterea judecătorească**, acțiunile concertate de denigrare a judecătorilor, promovate de la nivelul cel mai înalt al puterii executive și continuate, ani de-a rândul, **în tăcerea complice a unor instituții și slujbași ai Autorității judecătorești au produs dezechilibre structurale în opera de înfăptuire a justiției**, încredințată de Constituție judecătorilor, precum în toate statele civilizate.

Și toată această **cruciadă contra puterii judecătorești s-a desfășurat și s-a manifestat, cu mai multă agresiune, sub ochii mărețului M.C.V. – UE**

⁸ Pandectele Săptămânale, 1936, p. 159.

⁹ M. Voicu, *Lăsați-i pe judecători să judece!*, în *Starea justiției*, vol. III, 2019 pp. 146-147.

și ai „supraveghetorilor transoceanici”, producând umilințe și nedreptăți asupra profesiei unice, dăruită de Dumnezeu și de lege, pentru a face dreptate semenilor.

În aceste vremuri **nedorite, judecătorii nu trebuie să-și uite menirea și puterea pe care o au, nu trebuie să-și exercite funcția** sub teamă față de puterea politică, față de alte autorități sau instituții „colegiale”, care se vor a ști totul într-o „discreție de față”.

4. Lăsați cariera de judecător curată și plină de virtute numai pentru cei care **prețuiesc această misiune și se bucură mai mult de satisfacțiile morale decât de orice alte plăceri efemere, chiar dacă astăzi lipsa de scrupule** pare a fi drumul cel mai facil și sigur în viață, pe când virtutea nu aduce decât dezamăgiri și, uneori, disprețul celorlalți. Mi se pare semnificativă observația unui anonim: „Astăzi, cinstea este la fel ca o boală rușinoasă și molipsitoare. **Toți fug de cel atins de ea, de parcă ar avea ciumă. Nerușinarea, trădarea și imposura domină scena vieții noastre cotidiene atât în plan orizontal, cât și vertical**”.

5. Marea majoritate a judecătorilor români au ajuns în stadiul în care astăzi **nu au nevoie de nicio ingerință externă, instituțională sau politico-diplomatică** sub forme diverse: MCV, ambasade, misiuni speciale transoceanice, parlamentari UE, fără competențe în relația cu puterea judecătorească, pentru a-și exercita misiunea.

După cum astăzi România nu mai este țara căreia, săptămânal, să i se arate unde-i este locul și **cum este apărată, ce trebuie să facă și cum trebuie să trăiască**, deși puterea politică este încă servilă acestor umilințe ale poporului român, egal între cele europene (!).

6. Justiția română, adică adevărata putere judecătorească, nu este „selectivă, abuzivă și demonstrativă, executând în pas de defilare pe oponenti”, așa cum se afirmă uneori în doctrina politicianistă și de către unii analiști, vădit anarhiști, pe baza unor erori judiciare ori prin **inducerea confuziei privind apartenența la justiție și a altor instituții sau „formațiuni ajutoare” ori prezența a așa-zisului „câmp tactic” judiciar**.

7. Judecătorii nu trebuie să mai accepte tăcerea, adesea întâlnită la CSM, în raport cu tentațiile unor membri ai săi ori ale anumitor conducători de instanțe de a se manifesta public și în mod repetat, încălcând limitele statutului de judecător și ale condiției sale esențiale, aceea a „reputației neștirbite”, de natură a afecta imaginea celorlalți judecători, onești și respectabili.

8. Judecătorii români sunt acei slujbași ai dreptății care au dreptul de a nu avea toate drepturile politice, sociale și economice, precum ceilalți membri ai cetății.

Ei au însă „libertatea” unică de a se abține de la orice și de la toate cele ce ar putea avea o înrăurire, cât de mică, asupra statutului lor, a rolului și misiunii încredințate și asupra instituțiilor puterii judecătorești. **Obligația de abținere generală este esența funcției de judecător.**

9. Judecătorii nu pot admite, ceea ce se afirmă deseori în media, că în România orice vorbă și mai ales orice hotărâre venită de peste Ocean sau de la

Bruxelles este literă de lege și declarată „comoară națională”. Ei sunt și trebuie să rămână judecători români, fii ai acestui pământ milenar, aflați în slujba dreptății față de români, supuși numai Constituției și legilor țării, tradițiilor și culturii poporului român, ca și valorilor europene și universale.

10. Așa cum am cunoscut eu **puterea judecătorească din interiorul ei**, timp de 40 de ani, așa cum o știu acum, în linii mari, cred că **marea majoritate a judecătorilor au cultura acestor valori, în respectul înaintașilor noștri, al drepturilor fundamentale și al onoarei profesiei.**

Judecătorii trebuie să aibă, astăzi și în aceste circumstanțe involute, bolnave de o vădită paranoia politicianistă, **curajul misiunii sacre, primită odată cu jurământul de intrare în profesie, și să nu accepte niciun compromis cu efecte negative în actul de dreptate.**

Judecătorii nu trebuie să uite că **totdeauna curajul rupt de virtute, de adevăr și de responsabilitate este la fel ca libertatea ruptă de libertate și de adevăr**, când cu ușurință se poate trece de la apologia libertății la apologia ticăloșiei, de la apologia curajului la cea a fanatismului și a iresponsabilității”.

3.2. Justiția este dreaptă? Franța, 2018

„**Justiția este un IDEAL a cărui realitate nu trebuie și nu poate fi contrazisă cât timp ea RĂMÂNE CHEIA DE BOLTĂ A STRUCTURII SOCIALE ȘI CIVICE. Fiecare din noi își dorește o „justiție perfectă”, dar justiția modernă este, înainte de toate, o justiție umană, în care fiecare cetățean îi acordă încrederea sa supremă, în care misiunea esențială a societății este să salveze marile principii care conduc justiția și, totodată, să asigure reconcilierea între idealul de justiție și realitatea materială, astfel că pentru fiecare inegalitate a șanselor să fie compensată prin egalitatea drepturilor**¹⁰”.

„**Justiția traversează în Franța o criză de încredere**¹¹, fără precedent, 70% din cetățeni considerând că ea funcționează rău și 53% că s-a agravat, **punând în pericol democrația**, căci francezii au nevoie fundamentală de justiție, ca ultim recurs contra dificultăților vieții cotidiene, precarității și insecurității fizice, economice și sociale, spre a face să se respecte drepturile și libertățile lor¹²”.

3.3. Pactul „Justiție-Națiune” în Franța, 2021¹³

„Justiția este un organ esențial al Statului de drept și al democrației noastre, ceea ce justifică **restaurarea pactului „JUSTIȚIE-NAȚIUNE”**, pentru a identifica răspunsurile la întrebări precum:

- corpul de magistrați și organizarea judiciară franceză este un model de **garan-tare mai bună a imparțialității?**

- organizarea judecătorească, repartiția lucrărilor între judecători și funcționari a evoluat?

¹⁰ R. Dati, ministrul justiției în Franța, *La justice est-elle juste?*, 15.09.2017, în *Liberation*, Paris.

¹¹ A se vedea Expunerea de motive la Legea nr. 2021-1729 din 22.12.2021 privind încrederea în instituțiile judiciare în Franța.

¹² A. Animé, președintele Consiliului General Isere, Franța, în *Liberation*, 15.09.2007.

¹³ E. Macron, *Pactul justiție-națiune*, 2021, site-ul Președinției Republicii.

- modelul de instrucție judiciară este cel mai eficace și prezintă încredere?

- **justiția joacă rolul esențial pe scena de valori fondatoare ale pactului social?**

- cetățenii francezi sunt mulțumiți de **loialitatea procedurilor, de posibilitatea de a-și valorifica drepturile lor și demnitatea?**

În societatea democratică, în plină mișcare și evoluție, în care justiția răspunde noilor provocări, **au apărut tensiuni între autoritățile judiciare și celelalte puteri, ceea ce impune redefinirea termenilor responsabilității politice, întrucât lumea politică, în ultimul timp, a pierdut cultura responsabilității față de cetățeni.**

În noile circumstanțe interne și internaționale, s-a deschis un mare câmp de reflecție – cel al justiției moderne, ca serviciu public – care trebuie să se supună celor trei sarcini majore: **efectivitate, lizibilitate și deschidere pentru societate**”.

3.4. Încrederea ca fundament al legitimității justiției în Belgia¹⁴

„Într-un Stat de drept democratic, o critică rezonabilă a funcționării justiției, printr-o analiză corectă a faptelor, este esențială și necesară, iar receptivitatea autorităților judiciare la critică este condiția sine qua non a unui autocontrol.

Totuși, **atunci când aceste critici sunt nefondate, se generalizează și devin sistematice, chiar în absența oricărei cauze, ele creează un climat permanent de suspiciune și riscă să pună în pericol legitimitatea justiției în general și puterea judiciară în special, în calitatea de instituții fundamentale ale Statului de drept.**

Căci, într-o democrație, fundamentele Statului de drept nu sunt solide decât dacă o mare majoritate a populației le acceptă, iar cetățenii, jurnaliștii și lumea politică apără interesele acestuia și dacă funcționarea suscită o încredere suficientă.

O situație nefastă este dată de faptul că **principiile Statului de drept nu sunt suficient explicate sau când populația este foarte adesea excitată, prin sloganuri dure contra justiției.**

În același timp, se „cultivă” deseori un câmp de tensiune între diferitele „adevăruri”, care exercită o presiune asupra legitimității justiției: cetățeanul, care în general se confruntă cu justiția și care este avizat în materie, își extrage adevărul deseori din media, deși adevărul mediatic este divergent față de cel judiciar, iar justițiabilul, implicat într-o cauză concretă, are propriul adevăr, fondat pe versiunea sa asupra faptelor, pe o percepție personală a adevărului judiciar în care regulile juridice trebuie să fie aplicate, ceea ce alimentează neîncrederea în justiție.

Legitimitatea și încrederea sunt considerate concepte foarte strict definite. Dacă o instituție este percepută ca legitimă, ea suscită, de asemenea, încredere, manifestând o atitudine pozitivă asupra **speranței de a avea dreptate în justiție.**

¹⁴ *In Memoriam M.M. Piret et Alain Block*, procuror general emerit la Curtea de Casație și consilier onorific la Curtea de Casație a Belgiei, de R. De Carte, fost președinte al Consiliului Superior de Justiție, VII-2020.

Este, deci, esențial să avem o viziune clară asupra factorilor susceptibili de a pune în pericol încrederea, care constituie piatra unghiulară a acestei legitimități: rolul mass-mediei, „prăpastia” față de cetățean, rolul avocaților, Curtea de Casație ș.a.

„Cercetările științifice au arătat că **încrederea în justiție emană, în principal, dintr-un sentiment de echitate și este ridicată atunci când cetățeanul o percepe ca pe o instituție care are un respect profund pentru echitate și care abordează problemele cu eficacitate, iar convingerile personale ale sale sunt împărtășite de actorii sistemului judiciar.**

Dar reproșurile adresate justiției și insinuările care i se aduc, sunt adesea datorate ignoranței sau unei viziuni subiective și superficiale ori unilaterale asupra funcționării sale ¹⁵”.

3.5. Cetățenia decentă, justiția și încrederea – fundamente ale legitimității. Tensiuni între generații în Finlanda¹⁶

„Fiind un Stat de providență nordică, **Finlanda este considerată ca o societate stabilă**, în care printre chestiunile esențiale, care se pun sistemului politico-administrativ, există obiectivul major al ameliorării mijloacelor, pentru ca cetățenii să participe la guvernare, și al mijloacelor cele mai bune pentru a înțelege opiniile cetățenilor privind moralitatea și valorile în societate.

Etica este legată de legitimare, iar cetățenia decentă este considerată ca apartenența la o societate, la crearea drepturilor și a obligațiilor și participarea activă și desemnează, ca statut, drepturile civile, politice și sociale, garantate de Stat.

Justiția și egalitatea fac parte din structura de bază a societății, împreună cu încrederea și legitimitatea”.

4. TEORIA CONCEPTULUI DE JUSTIȚIE ȘI A ÎNCREDERII, CA FUNDAMENT AL LEGITIMITĂȚII JUSTIȚIEI

Semnificația proprie a conceptului de justiție, fundamentul său epistemologic, dublul aspect de „idee” și de „sentiment” au dat naștere la „multiple confuzii, divergențe și contradicții”.

Pentru unii, dreptul și justiția sunt termeni sinonimi, în sensul că **adevăratul criteriu de justiție în relațiile umane este legea, iar pentru alții, dimpotrivă, justiția are ca obiect dreptul ideal, către care ființa umană tinde și fără de care nu se poate vorbi de „drept”¹⁷, de justiție ca „virtute universală, prin excelență suverană pentru toți și omnicomprehensivă, prin generalitatea sa care înglobează toate virtuțile particulare” și este „forma**

¹⁵ Réseau européen des Conseils de la justice, Rapport Public confiance sur l'image de la justice, 2018-2019, 6, www.encj.eu, 07.06.2019.

¹⁶ A. Salunea ș.a., *La citoyenneté descende, la justice et la confiance – les fondements de la légitimation: les tensions entre generations en Finlanda*, dans la *Revue Internationale de Sciences Administratives*, 2012/3 (vol. 78), pp. 475-505.

¹⁷ G. Del Vecchio, *La justice*, în *La justice – la Vérité*, 1955, p. 6, citat de A. Gourd, în *Le concept de la justice dans la philosophie du droit de Giorgio Del Vecchio; Revue générale de droit*, vol. 1, nr. 2, p. 18, 1970, Université d'Ottawa, Canada.

etică sau deontologică supremă și principiul regulator pentru toată viața individuală și socială”¹⁸.

În concepția Școlii elene, **justiția se consideră** ca „**un principiu exclusiv social**”, care are ca fundament intersubiectivitatea, cu o semnificație esențialmente socială.

În concepția filozofică neo-kantiană a lui Del Vecchio, justiția „reprezintă una din atitudinile necesare și fundamentale ale conștiinței, fiind, totodată, un adevăr necesar și absolut al spiritului¹⁹”.

Justiția este în același timp IDEE și SENTIMENT, relevând atât „idealul de justiție”²⁰ ca stare de spirit a naturii umane „cât și formă și realitate juridică exterioară în schema de urmat pentru a-l atinge.

„În concepția lui M. Djuvara, justiția ca idee și ca sentiment are rădăcină comună – spiritul subiectiv și natura rațională a omului, deși distincția dintre ele este nevralgică, precum între „teorie” și „practică” în justiție, între „juridic”, ca drept pozitiv legal, și „just absolut”, ca justiție ideală, adică „dreptul natural”²¹.

Ideea de justiție și idealul în justiție sunt însă esențele aceluiași concept filozofic și sociologic, care definesc, de milenii, natura ființei umane.

5. JUSTIȚIA NAȚIONALĂ ȘI JURISDICȚIILE EUROPENE, CEDO ȘI CJUE. COLABORARE VERTICALĂ „IMPERATIVĂ”, ÎNCREDERE ȘI LEGITIMITATE, ÎN PARAMETRII TRATATELOR ȘI AI CONSTITUȚIILE. LUMINI ȘI UMBRE

5.1. Metamorfoza judecătorului național român după 29 de ani de jurisdicție a CEDO (1994-2023) și 16 ani a CJUE (2007-2023)

Jurisprudența curților de la Strasbourg și Luxemburg este obligatorie pentru statele membre. **Curtea de Justiție** este singura competentă să determine măsura obligatorie a efectului dreptului UE”, iar în unele din constituțiile statelor s-a prevăzut, în concordanță cu primatul dreptului UE și cu efectul util și direct al acestuia, obligativitatea jurisprudenței sale, deși nu are caracter normativ.

Relativ la **jurisprudența CEDO**, forța obligatorie relativă a hotărârilor acestei curți rezultă atât din textul Convenției, precum și din efectele lor în plan constituțional, legislativ și jurisprudențial național, impuse și acceptate de statele supuse jurisdicției sale.

De aceea, **jurisdicțiile interne trebuie să asigure permanent compatibilizarea jurisprudenței lor cu cea a jurisdicțiilor europene, un rol decisiv avându-l curțile din statele membre, a căror deschidere către asimilarea marilor tendințe jurisprudențiale europene trebuie să stimuleze pe toți judecătorii naționali, care însă au în continuare obligația de a respecta supremația Constituției naționale.**

¹⁸ G. Del Vecchio, *op. cit.*, p. 19.

¹⁹ G. Del Vecchio, *Giustizia e Diritto*, 1934, p. 61, citată de A. Gourd.

²⁰ M. Djuvara, *Le pensée de G. Del Vecchio*, 1937 (7), DPDSJ, pp. 192 și 205.

²¹ J. Segond, *La renaissance idéaliste et néokantienne du droit*, 1911 (71), RPF, p. 185, citat de A. Gourd, p. 362.

„Osmoza jurisprudențială între judecătorul european și judecătorul național, când ea există, modifică puțin câte puțin viziunea conform căreia fiecare dintre ei are propria funcțiune și produce o evidentă schimbare psihologică, care este cauza și, totodată, consecința schimbărilor procedurale²²”.

În sistemul UE, cooperarea judiciară asigurată prin procedura prejudicială are un rol central, iar metamorfoza judecătorului național se produce ca o consecință directă, căci Curtea de Justiție nu fixează regulile procedurale naționale, ci enunță exigențele dreptului UE care trebuie satisfăcute. „Europenizarea” funcționării jurisdicțiilor naționale presupune nu numai penetrarea dreptului UE în ordinea juridică națională, dar și transformarea progresivă a statutului judecătorului național, însoțită de o adaptare jurisprudențială.

5.2. Eurocompatibilitatea jurisprudențială – obligație primordială a judecătorului național²³

Jurisprudența curților de la Strasbourg și Luxemburg este obligatorie pentru Statele membre. Curtea de Justiție este singura competentă să determine măsura obligatorie a efectului dreptului UE, iar în unele din constituțiile statelor s-a prevăzut, în concordanță cu primatul dreptului UE și cu efectul util și direct al acestuia, obligativitatea jurisprudenței sale.

Relativ la jurisprudența CEDO, forța obligatorie relativă a hotărârilor acestei curți rezultă atât din textul Convenției, precum și din efectele lor în plan constituțional, legislativ și jurisprudențial național, impuse și acceptate de statele supuse jurisdicției CEDO.

De aceea, **prima urgență a jurisdicțiilor interne este compatibilizarea jurisprudenței lor cu cea a jurisdicțiilor europene, un rol decisiv avându-l curțile supreme din statele membre, a căror deschidere către asimilarea marilor tendințe jurisprudențiale europene trebuie să stimuleze pe toți judecătorii naționali.**

5.3. Responsabilitatea judecătorului național – condiție fundamentală în asigurarea eficacității puterii judiciare²⁴

„În calitatea sa de judecător unional, **judecătorul național este, fără îndoială, liantul între principiul autonomiei instituționale a statelor membre, pe de o parte, și limitele acestui principiu cuprinse în noțiunea efectului util al dreptului comunitar, în nediscriminarea procedurală, în respectul exigențelor sau regulilor procedurale ale UE, pe de altă parte. Pe acest fond, se conturează responsabilitățile** specifice ce-i revin judecătorului național:

- a) cooperarea loială cu instituțiile judiciare ale UE;**
- b) interpretarea dreptului procedural național conform cu dreptul european;**

²² F. Grevisse, J.C. Bonichat, *Les incidences du droit communautaire sur l'organisation et l'exercice de la fonction juridictionnelle dans les Etats membres*, Mélanges Boulouis, Paris (Daloz), 1991, p. 309.

²³ M. Voicu, *Protecție europeană a drepturilor omului*, Ed. Lumina Lex, 2001, pp. 22 și urm.

²⁴ O.J. Guillarmot, *Juge national face au droit européen*, Bruxelles, 1993, pp. 42 și urm.